

Instytut Fizyki
Uniwersytet Mikołaja Kopernika

Piotr Targowski i Bernard Ziętek

Pracownia Optoelektroniki
Specjalność: Fizyka Medyczna

BADANIE WIĄZKI GAUSSOWSKIEJ

Zadanie III

Zakład Optoelektroniki

Toruń 2001

I. Cel zadania

Celem zadania jest poznanie podstawowych własności wiązki gaussowskiej.

II. Podstawowe definicje i wzory

A. Definicja wiązki gaussowskiej

Każda fala elektromagnetyczna rozchodząca się w ośrodku (o współczynniku załamania n) musi spełniać równanie falowe:

$$\nabla^2 \mathbf{E}(x, y, z, t) - \frac{n^2}{c^2} \frac{\partial^2 \mathbf{E}(x, y, z, t)}{\partial t^2} = 0. \quad (1)$$

Najprostszym rozwiązaniem tego równania jest fala płaska. Jeżeli dodatkowo układ współrzędnych zostanie tak zorientowany, by kierunek propagacji fali był zgodny z kierunkiem osi z to falę taką można opisać wzorem:

$$\mathbf{E}(z, t) = E_0 e^{-ikz} \cdot e^{i\omega t}. \quad (2)$$

Należy zauważyć, że pole w tym przypadku nie zależy od x i y , a więc jest nieograniczone w przestrzeni. Jednakże, na przykład energia wiązki lasera z pewnością jest skupiona w przestrzeni wokół kierunku propagacji. Dlatego ważną klasą rozwiązań równania (1) są fale "nieco" odbiegające od płaskiej i ograniczone w przestrzeni. Poszukuje się więc rozwiązań w postaci:

$$\mathbf{E}(x, y, z, t) = E_0 \Psi(x, y, z) \cdot e^{-ikz} \cdot e^{i\omega t}, \quad (3)$$

gdzie niezależną od czasu modyfikację fali płaskiej opisuje funkcja $\Psi(x, y, z)$.

Podstawiając funkcję (3) do (1) otrzymuje się ściśle równanie na funkcję zespoloną Ψ :

$$\nabla_t^2 \Psi - i 2 k \frac{\partial \Psi}{\partial z} + \frac{\partial^2 \Psi}{\partial z^2} = 0, \quad (4)$$

gdzie ∇_t oznacza gradient w kierunku prostopadłym do z . Ponieważ można założyć, że Ψ jest wolno zmienną funkcją z , trzeci człon w równaniu (4) można pominąć wobec pierwszego.

W laserze, będącym źródłem światła w zadaniu, rura wyładowcza oraz zwierciadła mają symetrię cylindryczną. Powoduje to, że również pole ma symetrię cylindryczną. Wówczas gradient ∇_t przyjmuje postać:

$$\nabla_t^2 = \frac{1}{r} \frac{\partial}{\partial r} \left(r \frac{\partial}{\partial r} \right); \quad r = \sqrt{x^2 + y^2}. \quad (5)$$

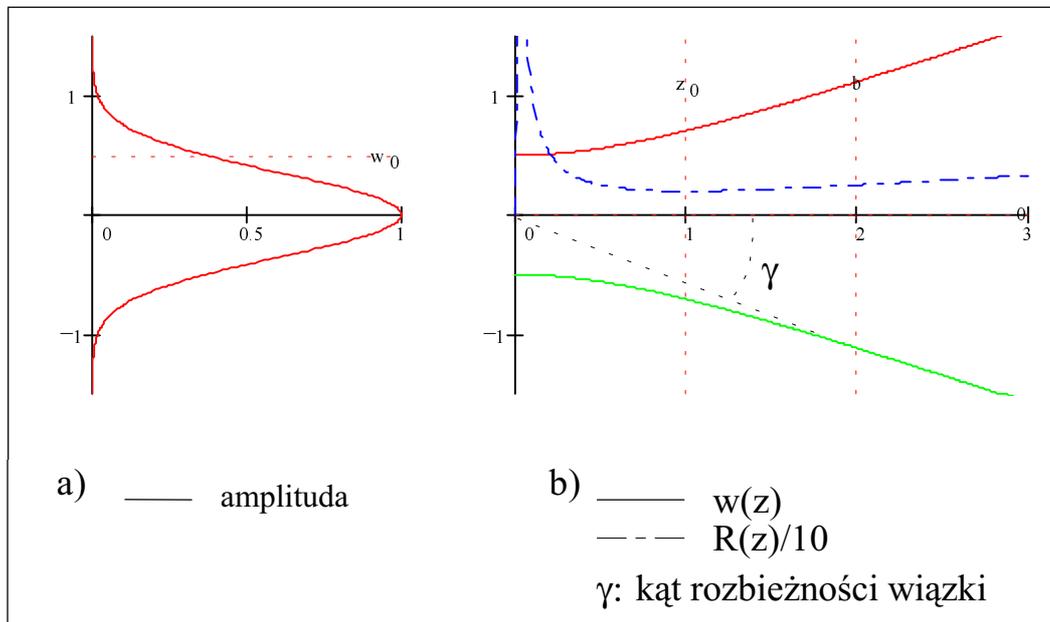
Wówczas najprostszym rozwiązaniem równania (4) jest funkcja:

$$\Psi(r, z) = \frac{w_0}{w(z)} \exp \left[-i k \left(\frac{r^2}{2q(z)} - \arctan \frac{z}{z_0} \right) \right], \quad (6)$$

B. Rozkład amplitudy we wiązce gaussowskiej

Na Rys. 1a przedstawiono rozkład amplitudy pola elektrycznego we wiązce w płaszczyźnie prostopadłej do osi optycznej i dla $z=0$, na Rys. 1b wartości funkcji $w(z)$ albo inaczej odległość od osi optycznej dla której amplituda pola maleje e razy.

Rys. 1 Wiązka gaussowska, $w_0=0.5$, $z_0=1$, $E_0=1$

Uwaga: dla przejrzystości wykreślono wiązkę z $\lambda_0=1.57$ jednostki długości i $w_0=0.5$ tej samej jednostki. Odpowiada to wartości wektora falowego $k = 4$. Fala elektromagnetyczna z zakresu rozważanego w optyce ma k rzędu 10^7 m^{-1} i wiązki są bardziej "smukłe".

Jak wynika z rysunku wiązka gaussowska charakteryzuje się więc pewną rozbieżnością, którą można opisać **kątem rozbieżności** γ . Kąt ten (wyrażany w mierze łukowej) zawarty jest pomiędzy kierunkiem w którym w danej odległości amplituda maleje e razy i osią optyczną. Innymi słowy: kątowne rozmiary plamki światła za ekranie w odległości z można z dobrym przybliżeniem określić na $2 \cdot \gamma$. Kąt γ jest oczywiście równy:

$$\gamma(z) = \arctan\left(\frac{w(z)}{z}\right) = \arctan\left(\frac{w_0}{z_0} \sqrt{1 + \left(\frac{z_0}{z}\right)^2}\right) \quad (11)$$

C. Rozkład amplitudy we wiązce gaussowskiej w strefie dalekiej

Dla odległości z znacznie większych od z_0 funkcję $w(z)$ (7) można przedstawić w postaci przybliżonej: $w(z) = w_0 \frac{z_0}{z}$. W takim przypadku kąt rozbieżności γ (11) nie zależy od z (od odległości od przewężenia) i wynosi:

$$\tan(\gamma) = \frac{w(z)}{z} = \frac{w_0}{z_0} = \frac{2}{k w_0} = \frac{1}{\pi} \frac{\lambda}{w_0} \quad (12)$$

D. Mody wyższych rzędów

Funkcja (10) jest najprostszym (ale nie jedynym) rozwiązaniem równania (1) dla fali typu (3) z symetrią cylindryczną. W ogólności pole we wnęce opisywane jest funkcją:

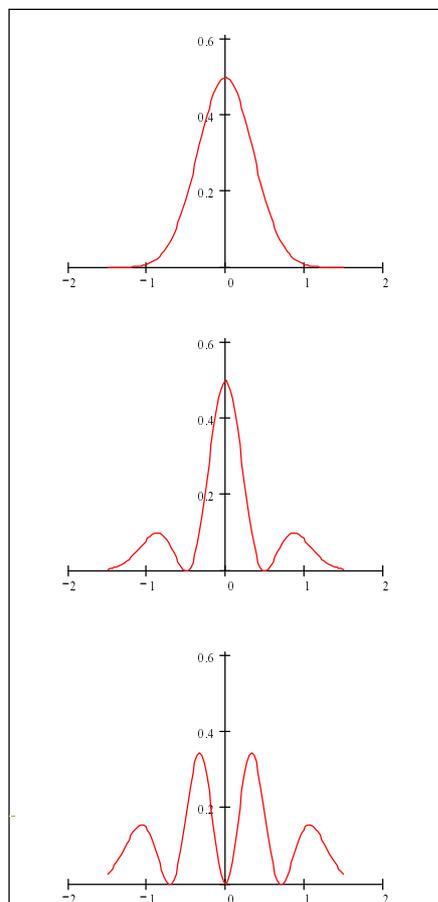
$$E(r, \phi, z) = E_0 \left(\sqrt{2} \frac{r}{w(z)} \right)^m L_n^m \left(2 \frac{r^2}{w(z)^2} \right) \exp(-im\phi) \frac{w_0}{w(z)} \exp\left(-\frac{r^2}{w(z)^2}\right) \exp\left[-i\left(kz + \frac{kr^2}{2R(z)} - (2n+m+1)\arctan\left(\frac{z}{z_0}\right)\right)\right] \quad (13)$$

gdzie $L_n^m(x)$ są uogólnionymi wielomianami Laguerre'a:

$$L_0^m(x) = 1, \quad L_1^m(x) = m + 1 - x, \quad L_2^m(x) = \frac{1}{2}(m+1)(m+2) - (m+2)x + \frac{1}{2}x^2.$$

Oczywiście funkcja (13) sprowadzi się do (10) dla $m=0$ i $n=0$. Indeksów m i n używa się do oznaczenia modów wiązki: mod podstawowy (10) oznacza się TEM_{00} .

Na Rys. 2 przedstawiono poprzeczny rozkład natężenia oświetlenia (E^2) dla kilku modów najniższych rzędów.

Rys.2 Poprzeczny (wzdłuż osi x , dla $y=0, z=1$) rozkład natężenia E^2 dla modów TEM_{00} , TEM_{10} i TEM_{11} (symetrii cylindrycznej) wiązki gaussowskiej o parametrach z Rys.1.

Należy zauważyć, że jakkolwiek wszystkie mody z Rys. 2 opisane są tym samym w_0 , to dla wyższych modów energia jest mniej skupiona wzdłuż kierunku propagacji. Zazwyczaj laser emitujący wiązkę wielomodową pracuje w kilku modach równocześnie (na przykład 00, 01, 11 i 10) i w rezultacie obserwuje się sumę natężeń z Rys. 2. W konsekwencji laser pracujący wyłącznie w modzie 00 zapewnia największą koncentrację energii.

E. Transformacja wiązki gaussowskiej przez układ optyczny

Do opisu transformacji wiązki gaussowskiej zostanie zastosowany formalizm optyki macierzowej (patrz Zadanie II). Zgodnie z *twierdzeniem ABCD* wiązka gaussowska o zespolonym parametrze Kogelnika $q(z)$ przechodząc przez układ optyczny opisany macierzą $[ABCD]$ przekształca się na wiązkę o parametrze $q_1(z)$ danym wzorem:

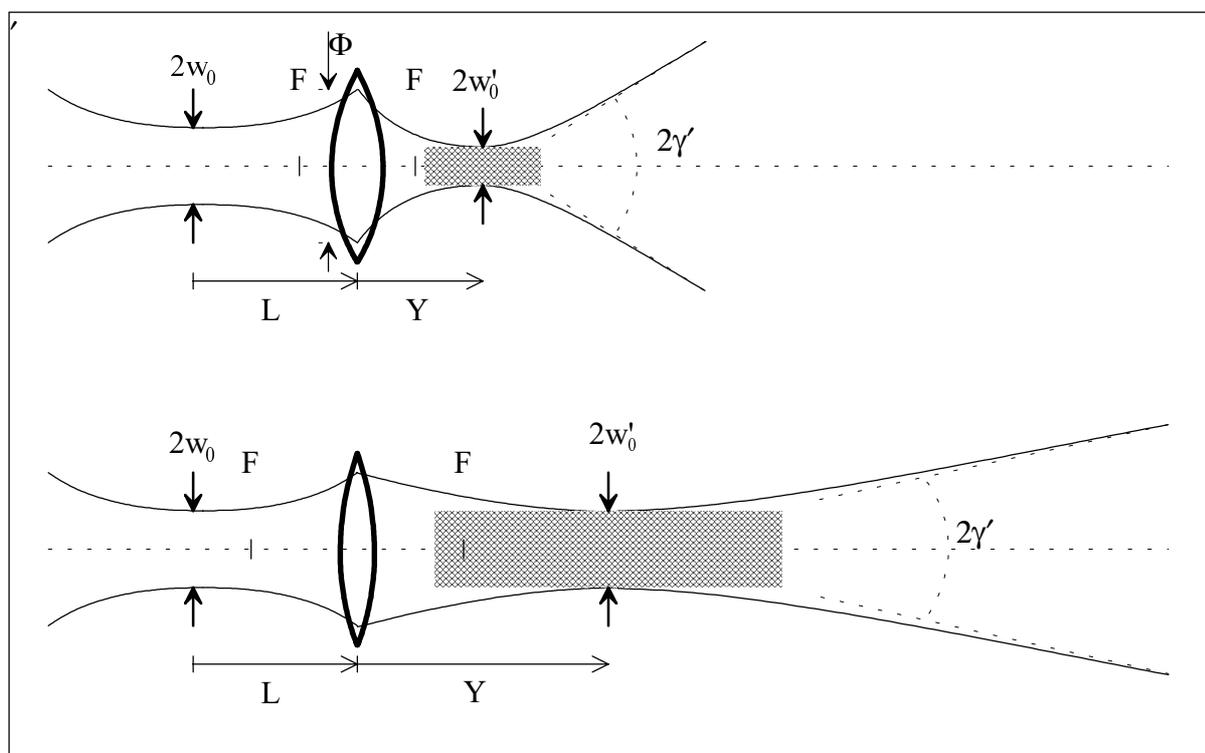
$$q_1(z) = \frac{A \cdot q(z) + B}{C \cdot q(z) + D} \tag{14}$$

Tak więc, aby uzyskać wartość parametru Kogelnika w odległości y za soczewką cienką o ogniskowej f umieszczoną w odległości L od przewężenia wiązki, do wzoru (14) należy podstawić macierz o współczynnikach:

$$\begin{bmatrix} 1 & y \\ 0 & 1 \end{bmatrix} \cdot \begin{bmatrix} 1 & 0 \\ -\frac{1}{f} & 1 \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} \frac{f-y}{f} & y \\ -\frac{1}{f} & 1 \end{bmatrix} \tag{15}$$

oraz parametr Kogelnika $q(L)$. Tak więc nowy parametr Kogelnika w odległości y od soczewki będzie wyrażał się wzorem:

$$q_1(y) = \frac{\frac{f-y}{f} \cdot (L + i \cdot z_0) + y}{-\frac{1}{f} \cdot (L + i \cdot z_0) + 1} \tag{16}$$

Rys. 3. Transformacja wiązki gaussowskiej przez soczewki o różnych ogniskowych. W obszarze zakreskowanym gęstość mocy spada nie więcej niż o połowę.

Na podstawie zależności (9) można obliczyć $w(y)$ i $R(y)$ dla nowej wiązki. Położenie Y i wartość nowego przewężenia można wyznaczyć z warunku: $R(D)=\infty$. Po prostych przekształceniach otrzymuje się:

$$Y = f \cdot \frac{L(L-f)+z_0^2}{(L-f)^2+z_0^2} \quad w'_0 = w_0 \cdot \frac{f}{\sqrt{(L-f)^2+z_0^2}} \quad \gamma' = \gamma \cdot \frac{\sqrt{(L-f)^2+z_0^2}}{f} \quad (17)$$

Należy podkreślić, że z zależności (12) wynika związek:

$$\gamma \cdot w_0 = \gamma' \cdot w'_0 = \frac{\lambda}{\pi} \quad , \quad (18)$$

a więc iloczyn rozbieżności wiązki i wielkości jej przewężenia jest niezmiennikiem przekształcenia optycznego. Tak więc stosując soczewkę o krótkiej ogniskowej można uzyskać bardzo małą plamkę, jednak kosztem dużej rozbieżności wiązki małej głębokości ostrości.

Głębokość ostrości (depth of focus, DOF) jest długością, wzdłuż której gęstość mocy wiązki maleje dwukrotnie w stosunku do wartości mierzonej w przewężeniu. Łatwo pokazać, że przedział ten rozciąga się na $\pm z_0$ wokół przewężenia. A więc $DOF=2z_0$.

Jeżeli ogniskowa soczewki jest mała wobec odległości L ($L \gg f$), to można łatwo pokazać, że:

$$Y = f; \quad w'_0 = \frac{2\lambda}{\pi} \left(\frac{f}{\Phi} \right); \quad 2\gamma' = \left(\frac{f}{\Phi} \right)^{-1}; \quad DOF = \frac{8\lambda}{\pi} \left(\frac{f}{\Phi} \right)^2, \quad (19)$$

gdzie Φ jest średnicą plamki na soczewce (Rys. 3.)

III. Literatura

1. R. Józwicki, "Optyka laserów", WNT - Warszawa 1981
2. N. W. Karłow, "Wykłady z fizyki laserów", WNT - Warszawa 1989
3. Opis zadania II pracowni optoelektronicznej.

IV. Aparatura

W skład aparatury niezbędnej do wykonania zadania wchodzi następujące urządzenia:

- Laser He-Ne z zasilaczem NG-HN 25/40 (pracujący w modzie 00) lub podobny.
- Zestaw zwierciadeł.
- Miernik mocy lasera KB 6301 albo MERATRONIK z głowicą pomiarową zaopatrzoną w mały otwór.

V. Pomiary i opracowanie wyników

A. Wymagania dotyczące opracowania

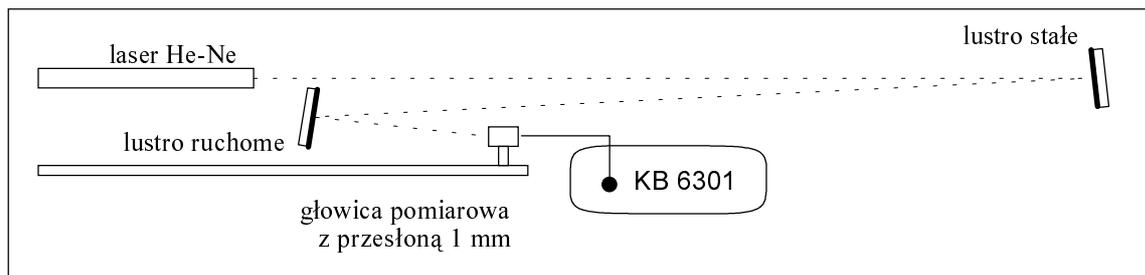
1. W opracowaniu zadania należy zamieścić wyprowadzenia wzorów (15) do (17) oraz (19).
2. Opracować sposób wyznaczenia rozkładu kąтового natężenia promieniowania dla układu pomiarowego z Rys. 4 na podstawie Rys. 5. Promieniowanie emitowane w pewnym kierunku α kierowane jest do detektora za pomocą ruchomego lustra, które obraca się o kąt θ wskutek przesunięcia śruby mikrometrycznej o odległość x . Kąt α w którym emitowane jest promieniowanie i kąt obrotu lustra θ wymagany, aby skierować to promieniowanie do detektora związane są zależnością::

$$\alpha = \frac{2D}{D+L} \theta, \quad (20)$$

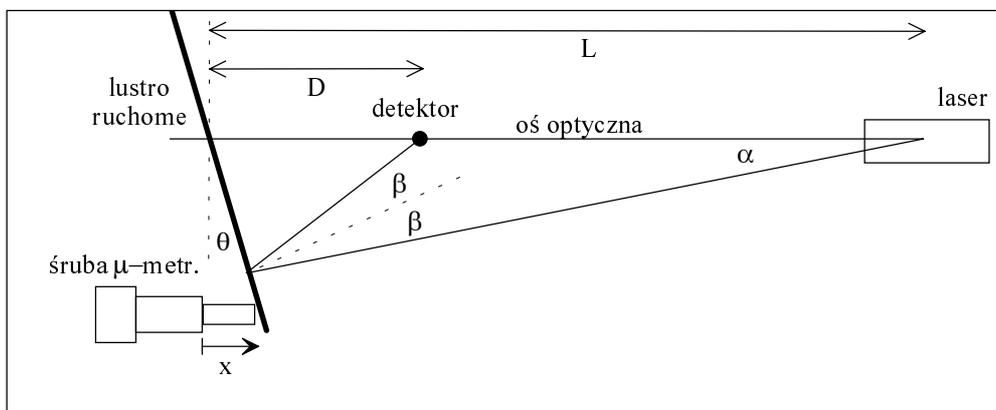
gdzie L jest całkowitą odległością laser - lustro ruchome, D jest odległością lustro ruchome - detektor. Należy znaleźć sposób pomiaru kąta θ oraz wyprowadzić wzór (20).

B. Wyznaczenie parametrów wiązki gaussowskiej emitowanej przez laser He-Ne.

Zestawić układ pomiarowy jak na Rys. 4.

Rys 4. Pomiar rozkładu przestrzennego emisji lasera He-Ne - widok z boku.

Rys 5. Konstrukcja geometryczna do wyznaczenia kąta α - widok z góry (wielkość kątów znacznie przesadzona).

Przebieg pomiaru:

1. Dokonać systematycznego pomiaru $I(x)$ w płaszczyźnie poziomej przechodzącej przez oś optyczną.
2. W oparciu wzór (20) wykreślić zależność $I(\alpha)$.
3. Zweryfikować hipotezę o gaussowskim rozkładzie natężenia dopasowując do uzyskanych danych funkcję:

$$I(\alpha) = I_{tla} + I_{\max} * \exp\left[-\frac{(\alpha-\alpha_0)^2}{d^2}\right]. \quad (21)$$

4. Na podstawie dopasowanego parametru d (w radianach) obliczyć wartość funkcji $w(z=L)$ w miejscu detektora porównując wzór (21) ze wzorem (10) pamiętając, że natężenie promieniowania I jest proporcjonalne do kwadratu amplitudy pola E :

$$I(\alpha) \sim \exp\left[-\frac{(\alpha-\alpha_0)^2}{d^2}\right] \propto [E(r, L)]^2 \sim \left[\exp\left[-\frac{r^2}{w(L)^2}\right]\right]^2.$$

Ponieważ kąty w obrębie wiązki są małe, odległość r od osi optycznej można zastąpić kątem α : $r = \alpha \cdot L$. Po podstawieniu i wykorzystaniu wzoru (12) uzyskuje się:

$$d = \frac{1}{\sqrt{2}} \frac{w(L)}{L} = \frac{1}{\sqrt{2}} \gamma$$

Zakładając, że przewężenie wiązki leży w połowie długości rezonatora lasera wyznaczyć wartość parametru w_0 ze wzoru (12) oraz korzystając z zestawionych w tabeli związków pomiędzy parametrami obliczyć z_0 i b dla tej wiązki wiedząc, że długość fali promieniowania lasera He-Ne wynosi $\lambda_0 = 632.8$ nm.

C. Zaprojektowanie układu optycznego o zadanych parametrach

1. Zdemonstrować przesłonę z miernika mocy lasera KB 6301. Zmierzyć całkowitą moc wiązki laserowej.
2. W oparciu o wzory (19) zaproponować układ optyczny (określić L , f oraz Φ) skupiający wiązkę lasera do plamki o gęstości mocy = 1000 W/cm². Obliczyć DOF i rozbieżność wiązki.